

ÖZGÜRLEŞMENİN YOLU: TARİHİN KRİZİ VE ÖZGÜRLEŞMENİN SORUNLARI VE İMKÂNLARI ÜZERİNE

Ertan EĞRİBEL, Yüksel YILDIRIM

Giriş

Modern anlamda özgürleşmenin bir insan hakları ve bilinçlenme sorunu olarak ortaya çıkışı çok eski değildir. Bunun toplum düzeyinde bilinçine varılması modern bilimlerin de temel tasasıdır. XIX. yüzyılda doğa ve toplum olayları üzerinde egemenlik kurma ve özgürleşme çabasının artık bir ütopya olmaktan çıkması bilimin yöntemlerine ve yasalarına bağlanmış ve modern bilim yüceltilmiştir. Bu yönde sınırlılıkların olması veya yarattığı sorunlar özgürleşmenin değerini ortadan kaldırmaz. Özgürleşme çabasının herkesle paylaşılır ve açık hale gelmesi ancak yöntem/dünya görüşü ile mümkündür. Sosyolojinin ve tarihin başlangıçta ortak sorusu kendisi üzerinedir. “Sosyoloji nedir?”, “Tarih nedir?” diye başlar. Her ikisi de kendini koşullar ve sorunlar üzerine bilinçlenme ile temellendirir. Bundan amaç hem sürekliliklerden hem de farklılıklardan yola çıkarak koşulları ve sorunları toplum düzeyinde ve toplumun kendi örgütlenmesiyle aşmaktır. Modern tarih ve sosyoloji kuramları farklı yöntemler önerse de bu yöneliş açıklamaların özünü oluşturur. Modern tarih ve sosyoloji anlayışları bu nedenle iç içe geçmiştir. Modern dünya görüşlerinin modern öncesi dünya görüşlerinden ayrılan en önemli yönü budur.

Toplum sorunları ve bunun üzerinde bilinçlenme çabası geçmişte de vardır. Modern bütünsel dünya görüşlerinin amaçları öncelemesi ve gerçeği kapsama çabası toplum vurgusuyla başlar. Bu tarih ve sosyolojinin verili koşullardan görece bağımsızlaşmasının da nedenidir. Böylece tarih ve sosyoloji toplumun dışında dışsal bir güce, dış etkene veya tanrısal güce veya otoriteye, onun amacına bir gönderme yapma gereğini duymaz. Gerçek ve anlam, toplum-

sal değişme ve gelişme anlayışı bunun üzerine kuruludur. Özellikle Marxist açıklamaların etkisiyle sosyolojide benzer bakış açısı egemendir. Günümüzde tarihin, toplumsalın sonu veya krizi görüşleri öncelikle tarih ve sosyolojinin kendisi üzerine soru sormaktan ve temellendirmekten vazgeçmesiyle ilgilidir. Diğer deyişle toplumun özgürleşmesi ile ilgili bir bilinç ve anlam arama çabası yoktur. Bu durum modern tarih ve sosyoloji bilimlerinin varlık nedenlerini ve dayanağını kaybetmeleri anlamına gelir. Bu disiplinlerin ortaya çıkış koşulları Batı tarafından belirlendiği gibi günümüzde de kriz ve son tartışmalarının kaynağı da Batı'dır. Bu nedenle modern anlamda özgürleşme sorununun başlangıçta ortaya çıkışı ve sonu görüşleri yine Batı çıkar ve koşulları içinde ele alınmalıdır. Ancak böylelikle her iki durumda da Batı'nın izleyicisi olmaktan çıkarak farklı çıkarları reddetmeyen ortak bir dünya görüşü ve özgürleşme anlayışı çerçevesinde bu bilimler yeniden önem kazanabilir.

Tarih ve sosyoloji, ister gerçeğin kırılması ister yansımaları biçiminde olsun toplumsal dünyaya açılır ve onu genişletmeye çalışır. Toplum ve tarih kuramları bütün sınırlılıklarına, tartışmalara karşın tarafların konumuna, toplumsal ve tarihsel olaylarla ve sorunların etkisiyle ve eleştirisiyle biçimlenir. Kuram ile toplumsal dünya ve olgular arasında doğrudan ve açıklayıcı bir ilişki kurulur. Dönemle ve sorunlarla ilgili bütünsel/tarihi düzeyde sınırlanabilir saptamalar veya yeni sorulara varılır. Bu yaklaşım biçimi/tutum bir dönemi veya koşulu mutlaklaştırdığında donacağı için, toplumsal ve tarihî anlamda eleştiri ile kuram sürekli olarak sorgulanarak açıklamayı yenilemeyi esas alır. Bilime verilen üstünlük ve ayrıcalık da bundan kaynaklanır. Toplumsal ve tarihi eleştirel tutum, bağlamsal verili kuramdan çok tarafların çıkarlarından, koşullardan etkilenir, siyasi, toplumsal, iktisadi, kültürel çeşitli olay ve süreçleri önceler. Sosyoloji tarihinden söz etmenin anlamı da budur. Süreklilik ve farklı görüşler bilim kimliği ve özgürleşmesi içinde yer alır. Günümüzde değişen bu çabanın bir krize veya sonlu görüşlere dönüşmesidir. Aynı sonuç tarih için de geçerlidir. Burada sorun, krizi Batı modernleşmesinin ve kuramlarının sorunu olarak görmeyip, bu bilimlerin (değerlerin, anlamın, gerçeğin) varlıklarının sorgulanması ve yararlılıkları üzerine şüpheye düşülmesidir. Bu şüphe bilgi/iletişim endüstrisine dayanarak değerleri, anlamı, gerçeği sınırsız bir biçimde çoğaltır ve renklendirir gibi görünmesine karşın tam tersine değerlerin, anlamın, gerçeğin azaldığı/belirsizleştiği bir dünyayı belirtmektedir. Bu dünya manipülatif olduğu gibi insanı etkisiz ve anlık gerçeklik içinde bilinçten, geleceği planlamaktan, öngörmekten yoksun, korku ve belirsizliklerin olduğu bir alanda tutmaktadır.

Kapalı, mutlak bir düzende toplumun kendi ilişkilerinden, deneyimlerinden yola çıkıp dış dünya hakkında bilinçlenmesi, sorunlara müdahalesi söz konusu değildir. Bu nedenle iletişim araçları teknolojisine, kumanda sistemlerine, siberetik modellere, medyaya özel bir yer verilmektedir. Ancak bu-

nun süreklilik ve bağımsızlık kazanmasının temel şartı mutlak düzenin kendi içinde kapalı bir sistem özelliği kazanmasına bağlıdır. Diğer deyişle adeta hazırlanmış, film setini andıran ve değişimin bu düzeyde gerçekleştiği bir dünya/düzen verili gerçeğin bütünselliğini ve denetimini oluşturmaktadır. Bunun içinde kaldıkça sürekliliği sağlamak mümkündür. Bu nedenle esas mesele sınırsız biçimde değişen ve çoğaltılan temsili gerçeğe, anlama, değerlere, kısaca kurguya bakmak yerine, konuyu değişmeyen kapalı sistemin yarattığı farklılıklar, mutlak sorunlar, çelişkiler, çatışmalar üzerinden tartışmak gerekir. Gerçeğin ortadan kalktığı, kopyanın, temsilin geçerliliği gerçekte yine abartılmış bir gerçekliktir. Verili düzeni meşrulaştırmaktan ve dışına çıkmanın mümkün olmadığını söylemekten öteye gitmemektedir. Bunun tartışmasız bir gerçemiş gibi kabul edilmesinde daha en başta sorun vardır. Günümüzde siyasi, hukuki, iktisadi düzeyde gerilemiş, gündelik yaşamlarında verili düzenin sınırlarına gelmiş bir insan için bu abartılmış, temsili gerçeği sonsuza kadar sürdürmek, çelişki ve çatışmaların, diktatörlüğü, otoriteyi, şiddeti, düşmanlığı sıradanlaştırmak, anlamın, özgürlüğün yitimini, sömürüyü önemsizleştirmek, gerçekleri insanların bilincinden ve yaşamının içinden çıkarmak mümkün değildir. Verili düzen ve otorite elbet kendi adına ve çıkarına işlerin iyi gitmesini ister. Bu yönde kapalı bu sistemin sürekliliği konusunda iyimserdir. Dünya egemenliğini tartışılmaz ve mutlak görmektedir. Bunun aşılmayacağını düşünüyorsak, medya, imge, temsili gerçek, teknikler, kopyalar, modeller, araçlar, işleyiş üzerinde uzmanca, bilgiç, lafazanca sözler ve kuramlar üretmek boşuna bir çabadır. Elbette bu işleyişi anlamak gerekir, bu önemlidir, ama bu anlama çabası sistemin dışına çıkmak amacını ve arayışını taşıyamıyorsa anlamlı ve gerçekçi değildir. Bu geçmiş dönemde burjuva iktisatçılarının sömürüyü dert etmeden, kar, emek, sermaye konusunda ince hesaplarını, bilgilerini, çalışkanlığını ve işbirliğini övmeye benzer. Burada kalmamak gerekir. Gerçeğin, anlamın, değerlerin yerine geçen “yeni gerçek” uçucudur, sorunların çözümü üzerinde etkinliği yoktur. Bunun yöntem düzeyinde görüntüsü temel konu ve sorunların tartışılmasından, genel dünya görüşlerinden veya tarihten vazgeçilmesi biçimindedir. Bu nedenle verili düzenin işleyişiyle ilgili konu ve sorunların dışına çıkma çabası yoktur. Bu durumda bütünsel dünya görüşlerine/yönteme de gerek duyulmamaktadır. Toplum ve tarih düzeyinde özgürleşme sorununun önü de böylece kapanmıştır. Tartışmalar kendi içine kapalı verili egemen düzene ve işleyişine, dışına çıkmaya yönelmedikçe ağırlık taşımamaktadır.

Gerçeğe, tarihe ve topluma bağlılık her halükârda dünyevi şartlardan, olayların diğer olgularla ilişkilerinden, sorunlara bağlılık ve açıklama çabasından kaynaklanır. Gerçek üstü bir güce sarılmak otorite ve toplum arasındaki eşitsizlik ve hiyerarşiyi ortadan kaldırmaz. Gerçeğe bütünsel düzeyde sahip çıkmak dönüştürmek, özgürleşmek, sorgulamakla mümkündür. Gü-

nümüzde tersine bir eğilim vardır. Modern öncesi tarih ve toplum anlayışında olduğu gibi günümüz post-modern tarih ve toplum anlayışı gerçeği toplumsal şartlardan kopararak, dengesiz sonlu bir anlayışa veya belirsizliğe mahkûm kılmaya çalışmaktadır. Bu bir anlamda toplumun/sosyolojinin ve tarihin de sonunu/krizini, diğer bir deyişle çelişki ve çatışmaları kendi lehine mutlaklaştıran kaçınılmaz çözümsüzlüğü belirtir. Toplumsal gelişme, değişmeden kopuk otoriteye dayalı son anlayışı kıyameti veya bilinç dışı kendiliğindenciliği fetişleştirmektedir. Toplumdan, tarihten bağımsız, onun üstünde ortaya çıkan dış otorite değişmez, bu nedenle toplumsal veya bireysel düzeyde ortaya çıkan varoluş sorunları bir yere bağlanamaz ve mutlaklaşır.

Modern sosyoloji, sosyalizm kuramlarının bir dogma haline gelmesi Batı merkezli evrensellik anlayışına bağlıdır. Batı'nın kendi kimliğinden vazgeçmeden çıkarlarını mutlaklaşması ve örnek/model olarak gösterilmesi gerçeğin tahribi ve yıkımına ilişkin bir değişim anlayışının geçerlilik kazanmasına neden olmuştur. Batı dünya egemenliğinin verdiği üstünlükle kendi çıkarlarını evrenselleştirmiştir. Batı dışı ülkelerde bu değişimin adı Batılaşıma ile ifade edilmiştir. Bu yönde girişimler evrensel anlamda bir bütünlük yerine Batı dünya egemenliği ve üstünlüğünün mutlaklaşmasını sağladı. Toplumu ve toplum olaylarını anlama çabası olan sosyoloji, söz konusu olayların tarih içinde şekillenmesi nedeniyle kuruluşundan itibaren tarihle ilişki içinde olmuş, kurucu isimler aynı zamanda belli bir tarih anlayışına da sahip olmuşlardır. XIX. yüzyılda tarih biliminin Batı'yı merkeze ve zirveye alarak yeniden yapılanması süreci tarih yazıcılığına yeni bir boyut kazandırmıştır. Batı tarih anlayışı çerçevesinde, dünya tarihi bir anlamda tek ve mutlak bir uygarlığın dönüşümlerinin tarihi olarak anlatılmış; bütün toplumların, en ilerisinde Avrupa'nın yer aldığı tek bir gelişim çizgisinin farklı noktalarında olduğu tezi Batı merkezli bir dünya örgütlenmesi düşüncesi altında Batı-dışı toplumlara sunulmuştur. Dünya tarihi söz konusu biçimde yeniden anlamlandırılırken, Doğu-Batı farklılığı ve çatışması ve bu çatışmanın temelini oluşturan egemenlik ilişkileri göz ardı edilmiştir. İnsanlığın ezelden ebediyete kadar giden "tek" bir yol üzerinde ilerlediği inancı, XIX. yüzyıl Batı dünya egemenliği ideolojisi ile birleştiğinde, bu yol üzerinde Batı öncülüğünde ve diğer tüm toplumların ardı sıra ilerlediği bir kervan düzeni görüntüsünün oluşmasına neden olmuştur. XIX. yüzyıl toplumsal değişme, gelişme tartışmaları bunun sonuçlarıdır. Batı merkezli modernizmin yaratmaya çalıştığı bir dünyanın tezahürleridir. Günümüzde tarihten ve toplumdan vazgeçince önce bu deneyimin yarattığı sorunların ve sınırlılıkların tartışılmasına izin verilmemektedir. Bu sorunlar verili düzenden değil toplumların kendi kimliklerinden ve tarihinden kaynaklanan sorunlar olarak gösterilmektedir. Nerdeyse sorunlar insanın cinsine, kimliğine "doğal kötülüğe" bağlanmış, insan ilişkisi ve davranışları yalan dolan, komplo ve manipülasyonlara indir-

genmiştir. Bu güvensizlik ile kalmayıp, geçmişin/tarihin yanında, gelecek de mahkûm edilmektedir. Geçmişle hesaplaşmak ve ders almak mümkün olmadığına kaygı, korku, güvensizlik öne çıkarken, gelecekle ilgili öngörü ve bakış açısı geliştirmek mümkün olmamaktadır.

Döngüsel veya çizgisel tarih anlayışları farklılıklar taşısa da sonuçta kendi içinde bir dinamizmi ve sürekliliği vurgular. Günümüzde bütünsel tarih görüşlerinden vazgeçilmesi, bunun çeşitli biçimde ifadesi, tarihin sonu veya toplumsalın sonu görüşleri koşulların dışında tartışılmaz bir gücün iradesini belirtmektedir. Sözü edilen artık toplumsal çelişki ve çatışmalar yerine toplumsalın dışında bir otoriteye bağlı bir dengesizlik veya kıyamettir. Toplum içi ve toplumlar arası farklılıklarının, kimliğinin önemi kalmamıştır. Bir anlamda toplum üstü otorite karşısında bütün farklılıklar, kimlikler eşitlenmiş, ilişkiler önemsizleşmiştir. Söz konusu olan koşullar üstü otorite ve son anlayışı evrensel dinlerdeki kıyamet kavramının etkisiyle de tanımlanacaktır. Kıyamet, bir anlamda, insanoğlunun kendi çabasıyla yazdığı öyküsünün bitip, Tanrısal bir yeni düzenin başlamasının adıdır. Başka deyişle insanın yaptığı ve yazdığı tarih, geçmişin önemsizleştiği kıyametle birlikte sona ermektedir. Dolayısıyla insanın dünya üzerindeki macerası belli bir hat üzerinde ilerlemekte, bozulmakta, dejenere olmakta, toplumların gelişme aşamaları ve geçirdikleri evrim, döngüsel veya çizgisel değişimle sonla noktalanmaktadır. Artık geçerli olan toplumun, koşulların dışındaki ilahi iradenin veya otoritenin kendi "görevlileri" aracılığıyla oluşturduğu cennet-cehennem ayrımıdır.

Modern anlamda toplumların aynı tarihi çizgi içinde farklılaşması giderek tek bir dünya ve tarih anlayışından vazgeçilmesine neden olmuştur. Batı eline geçirdiği üstünlükle Batı-dışı toplumlardan farklılaşarak, kendi egemenliğini ve varlığını ayırarak, ortak tarihten ve dünya görüşünden vazgeçmiştir. Aynı olaya ve sorunlara farklı bakış açısıyla yaklaştığı için gerçekliğin belirsizliği görüşünü öne çıkarmıştır. Kapitalizm veya modern ötesi bir aşamadan söz edilmesi bu anlamdadır. Modern anlamdaki evrensel gerçeklik anlayışından vazgeçilmesine ve yeni bir başlangıçtan söz edilmesine rağmen bir aşama, ilerleme ve gelişme anlayışı ortaya konulmamıştır. Verili düzenin ve başlangıcın geçmişi olmadığı gibi ötesi de yoktur. İnsan hakları, demokrasi, özgürleşme kavramlarından kopulması, otoriterlik bunun ilk görüntüsü olarak oraya çıkmıştır. İnsan veya toplum artık ölçü değildir, aynı zamanda etkisizleşmiş ve hiçleşmiştir. Başlangıçta modernleşme kendine ait bir ideoloji, dünya görüşü geliştirmiştir. Batı, Doğu ile ilişkilerine bir sistem özelliği kazandırırken, düzenin işlerliği ve sürekliliğini sağlamak için toplumu ortak etmek zorunda kalmıştır. İnsanın özgürleşmesi ve sorunları üzerinde etkili olması, insan hakları anlayışının öne çıkması bu nedenledir. Günümüzde Batı dünya egemenliğini, etkinliğini yaygınlaştırmış ve pekiştirmiştir, artık toplumun katkısına, ortaklığına ihtiyaç duymamaktadır. Bu nedenle insan

hakları ve özgürlüğü, insana duyulan güven ve inanç, insanın, insani değerlerin yüceltilmesi gibi görüşler önemsizleşmiştir.

Günümüzde verili düzen egemenliğini pekiştirirken tarihin sonu ve yeni başlangıç/kıyamet temelinde bir yaklaşım ortaya koymuştur. Toplum/insan merkezli dönüşüm ve değişme yerine toplum ve koşullar dışı bir gücün otoritesi ve iradesi, korkusu ve kurgusu artık sonlu görüşlerle ve yeni başlangıç/kıyamet ile ifade edilmektedir. Her şey önemsizleşmiştir. Bu aşama ve gelişme olmadan yeni düzene başlangıç olarak görülmektedir. Bu aynı zamanda yeni düzenin ideolojisini ve kurduğu ilişkilerin çerçevesini oluşturmaktadır. Günümüzde koşulların değiştiği, bilinen tarihin, değer ve duyguların sonunun geldiği düşüncesi, dünya egemenlik ilişkilerine yeni bir boyut ve aşama getirmeden/getiremeyen Batı tarafından savunulmaktadır. Tarihin, toplumun, insanın sonu görüşleri kıyamet ve felaket senaryoları ile birlikte resmedilmektedir. Günümüz Batı düşüncesi bütünsel bir dünya görüşü olmayan, verili koşullar içinde kalan kişisel bir gelişme anlayışını savunmaya çalışmaktadır. Aktivistlik de bunun dışında değildir. Tarihsel süreçten, toplumsal gerçekten ve gelişmeden, aşamadan bu anlamda vazgeçilmiştir. Bunun sonucunda geçmişten ve gelecekte kopuk, anlık, gündelik yaşamı yücelten üretken ancak kısır bir tarih yazıcılığı karşımıza çıkacaktır. Bir anlamda post-modernizmin en çok tahribat yarattığı alan tarih ve toplum olmuştur. Post-modern anlayışın “anı yaşa” düşüncesi tarih yazıcılığını da açmazlara/krizlere sürüklemiştir. Sürekli şimdinin/anın yaşandığı bir dünyada popüler tarih anlatımı/yazımı ön plana çıkacaktır. Post-modern yöntem anlayışının içerikten çok biçime önem vermesi, “ne” anlatıldığından ziyade “nasıl” anlatıldığını öne çıkaracaktır. Geçmişte modern tarih yazıcılığının küçümsediği geleneksel “hikâyeci tarih” anlayışı post-modern dönem ile birlikte yeniden önem kazanmıştır. Tarih, sanat-edebiyat ile bütünleşmiş belgelere dayalı bir biçimselliğin yanı sıra anlatı karakterine uygun “roman/sinema tadında” ürünler ortaya çıkmıştır.

Modern anlamda “üst anlatı” olarak değerlendirilen, siyasi merkezde yazılan tarih, post-modern dönemde iktidar-tarih ilişkisi içinde ele alınmıştır. Ama sonuç ilgi çekicidir. Tarihin ve tarih yazımının iktidarı meşrulaştırmanın unsurlarından biri olduğu eleştirisi aslında iktidar ile tarih arasında kurulan bağı koparmıştır. Başka bir biçimde dersek özgürleşme ile tarih arasındaki ilişki önemsizleşmiştir. Bireyin özgürleşmesinden söz edilse de bunun iktidar/düzen üzerinde etkinlik ve sorunlar üzerinde çözüm olması söz konusu değildir. Kişisel gelişim/başarı edebiyatı içindedir. Bu bağlamda, sosyolojide gündelik yaşam ilişkilerinin, marjinal konuların merkeze taşınmasına benzer biçimde, kadın, çocuk, yerel ve sözlü tarihler gibi parçacı, minör tarih yazımı ortaya çıkmıştır. Gelecek için çıkarım yapma, öngöründe bulunma kabiliyeti sınırlandırıldığı için gündelik ilişkilere yönelik tarih yazıcılığına olan ilgi -kişilerin Instagram’da kişisel verileri paylaşmasından öteye geçmeyen yığınsallık anla-

yışı çöpe dönüşen biçimde- yaygınlaşacaktır. Bunun yanında geçmişe özlem ve övgü biçiminde tarihe olan ilgi artacaktır. Tarihe mevcut ilginin günümüzü doğru değerlendirme ve geleceğe dönük geçerli siyasetler oluşturabilme potansiyeli taşıdığını söylemek güçtür. Tarih, günün kurtarıldığı, şimdinin öncesiz ve sonrasız bir parçası olacaktır. Son yılların popüler tarih-roman ya da roman-tarihlerine ve tarihi dizilerine de bu gözle bakmak anlamlı olacaktır.

Günümüzde artık bağlamından kopuk, geçmiş-gelecek ilişkisi yitirilmiş gündelik olaylara dayalı tarihler ve tarih yazıcılığı öne çıkacaktır. Toplum sorunlarının anlatılması ve toplumca etkide bulunmak amacıyla tarihten çıkarımlar yapma çabası söz konusu değildir. Günümüz tarih anlayışının öngöründe bulunma, çıkarım yapma kaygısı bulunmadığı gibi, bu yönde çabaları da otoriterlik olarak horlamaktadır. Mevcut tarih anlayışının yeni bir öneride bulunma amacı ve potansiyeli bulunmamaktadır. Bu haliyle kriz ortamında çözümsüzlüğün, belirsizliğin tarihi olmaktan ileri gitmemektedir. Gerçeğin ve geleceğin belirsizleşmesinin bir diğer ifadesi bilgiden, bilinçten, anlamdan vazgeçmedir. Bu durumda toplumsal değişmeden, insan hakları ve özgürlüğe kadar çeşitli değerler de gereksiz olmaktadır. İşten, çalışmadan, üretimden vazgeçmek elbet mümkün değildir. Ancak üretimin, çalışanların, sınıfların düzene/otoriteye ortak olmasına, etkili olmasına müsaade edilmemektedir. Üretim ilişkilerine dayalı özgürlük anlayışı veya genel düzeyde insanın etkinliği ve hakları anlayışı bu nedenle marjinalleşmiştir. Bununla tam ters anlamda dünya egemenlik ilişkileri pekişmiş ve iktidar daha otoriter ve zora dayalı hale gelmiştir. Verili düzen anlık olanı/şimdiyi mutlaklaştırırken kendi kazanmış olduğu ayrıcalık ve üstünlükten (bu yönde geçmişten) vazgeçmeden dinamizmini sürdürüyor. Buna karşılık tüm insanlık, toplumlar, uygarlıklar kendi geçmiş etkinlik ve örgütlenmelerden vazgeçerken gelişmelerin dışında kalıyor. Bizim geleceğimiz adına, geleceğimizle ilgili sonuçlar çıkarmak için ne geçmişin ne de bunun bir uzantısı olan bugünün yakasından tutmaktan vazgeçmeye niyetimiz yok. "Bildiğimiz dünya" değişmiş olabilir, ama ne geçmiş ne şimdi ne de gelecek kaybolmaz. Sadece bazen gelecek uzun sürer.

Günümüz Batı dünya egemenliği ve otoritesinin zaafı anlamı, gerçeği belirsizleştirirken, insanı, tarihi de hiçleştirir, ama bu durum aynı zamanda diyalektik olarak kendi otoritesinin, gücünü de anlamsızlaştırmanın ve hiçleştirmesinin koşullarını oluşturmaktadır. Bu yeni bir tarihi değişme ve gelişme anlayışının, özgürleşme bilincinin geçmişte görülmemiş bir biçimde öne çıkmasına yol açmaktadır. Unutulmamalıdır, XX. yüzyıldaki iki büyük dünya savaşı aynı zamanda mevcut Batı kapitalizm ve sosyalizm anlayışlarının da sonunu getirmiş ve yeni tartışma ve arayışların gündeme gelmesine neden olmuştur. Doğu toplumları bundan gerekli sonuçları çıkaramamış, verili düzen dünya çapında egemenliğini yeniden örgütlemeyi başarmıştır. Ancak bunu bir anlamda kendi egemenlik ve otoritesini bütün değerlerden ve anlamdan

koparma pahasına gerçekleştirmiştir. Bunu bir başarı olarak görmek ne kadar doğrudur? Bu nedenle mevcut egemenlik ilişkilerini ve anlamsızlığı mutlaklaştırmamak gerekir. Gerçek anlamda bir dünya tarihinden bahsetmek ve bunu gerçekleştirmek için gerçekte günümüzde koşullar daha elverişli hale gelmiştir. Bu nedenle artık verili düzenin teknolojiye dayalı koşullar üstü bütün distopik görünüşüne rağmen topluma/tarihe dayalı yeni gelecek ütopyalarını gündeme getirme ve gerçekleştirme imkânı ortaya çıkmıştır.

Günümüzde mevcut askeri, siyasi, iktisadi, ideolojik, ahlaki, hukuki, koşullar nedeniyle geleceğe yönelik umutsuzluk, yılgınlık, yorgunluk söz konusudur. Bütün dünyada belirsizlik, geleceksizlik, güvensizlik yaygınlaşmaktadır. Koşullardan, tarihten, toplumdan kopuk veya onun üzerinde ortaya çıkan otorite aşılmaz, tartışılmaz gibi görünmektedir. Bu durum gerçeği anlamsızlaştırmaktadır. Gerçeklikten, anlamdan, bilgiden, bilinçten, ilişkilerden kaçış bu anlamdadır. Bireysel haz, eğlence, arzu, anlık ilişki gerçeğin, anlamın, bilincin yerine geçmektedir. Ancak bu anlık görüntüye aldanılmamalıdır. Bu durum bütün toplumlar, bütün kesimler için aynı değildir. Ama egemen genel eğilimin bunu yansıttığı da bir gerçekliktir. Umutsuzluk, güvensizlik, korku, kaygı, belirsizlik elbette günümüzün gerçekliğidir. Bunu ifade etmekten kaçınılmamalıdır. Toplum içi ve toplumlar arası çelişki ve çatışmalar, sorunlar ortadan kalkmış değildir, sadece aşılamadığı için talî hale gelmiştir. Bütün bunlar aynı zamanda tarihçilere, sosyologlara veya sıradan kişilere toplumsal sorumluluklar yüklemektedir. Kişisel düzeyde karşı çıkışlar, intihara kadar varan abartmalar, iğretilemeler ile sanatta, edebiyatta veya dinden bilime çeşitli biçimlerle fark edilmek veya fark yaratmak mümkün değildir. Geçerli pazarlama usullerinin etkisi geçicidir, bu nedenle daha fazlasını ve daha uçlarını da yaratır. Başlangıçta kimi çıkışlar anlamlı ve nadir olsa da sıradanlaşır, absürt hale gelir. Bu inzivaya veya son sınırlarına çekilmiş çaresiz, umutsuz insan ve bilinç halidir. Bu durum insanı panikleme veya kişisel isyana sevk etse bile öteye götüremez. Kararsız, kararlı bir sessizlik veya çılgılık olsa da I. ve II. Dünya Savaşlarından başlayan ve bugüne kadar evrilerek gelen umutsuzluğa karşı bir uyarı ve bilinç oluşturmaz. En fazla verili düzene uyumsuzluğu veya verili düzen egemenliği içinde uyumsuz uyumu, uzlaşmayı ifade eder. Bunu elbette küçümsemek mümkün değildir ama yüceltmek de doğru değildir.

Umutsuzluk ve uyumsuzluk, korku, kaygı, içe çekilerek, kapanarak korunma yöntemi çözümsüzlükten doğan verili koşullar içinde sanat edebiyat veya bilinç düzeyinde bir ortaklık yaratır. Verili düzen içinde arayışlar, bocalamalar, ortak acılar, keyifleri ve içe kapanık da olsa bir özgürleşmeyi, genelleştirilemeyen -cemaatler, özerk, otonom topluluklar gibi- dar yeni bir toplumsallaşmayı, farklı ve ayrıcalıklı bir yeri belirtebilir. En azından insanı bu yönde bir ortaklık duygusuyla heyecanlandırır ve gerçeğe tabi kılar. Bu

az bir şey de değildir. Gündelik yaşama ve ilişkilere bağlanmanın, varlığını korumanın uyumsuz, mütevazı bir görüntüsünü belirtir. Adeta çözümsüzlük içinde can sıkıntısı ve acıyla, boşvermişlikle, aylakça bir bekleme hali gibidir. İnsan kendini bireysel düzeyde toplum/toplumsallık ve düzen arasında kararsız bir dengede/gerçeklikte konumlandırır. Bunu gereksiz, anlamsız bulmak, önemsizleştirmek, çok katı ve tepeden bakan otoriter bir yaklaşım olur. Kendimizin zaaflarını da görmezlikten gelmenin bir yoluna dönüşür. Bu hali elbette anlamak ve bir başka yönde zenginleştirerek dönüştürmek gerekir. Bu hali öncelikle evrensel bir sürece ve yönelişe, özgürleşmeye bağlamak ve ortaklığa dönüştürmenin imkânları üzerinde düşünmek, bunların belirtilerini gündelik yaşam alanı ve pratikleri içinde çoğaltmak daha anlamlıdır. Umutsuzluk, belirsizlik, boşvermişliğin getirdiği yüceltmeyle kendini dünyanın merkezi görmek, huysuzluk, sinmişlik, arada kalmak, hatta hissizleşmek, duygusuzlaşmak, bönleşmek insani bir şeydir. İnsani olan hiçbir şeyi hor görmemek, bastırmamak ama orada da kalmamak özgür bilincin ve yaşamın bir aracıdır. İnsanları yargulamak, mahkûm etmek, dışlamak yerine anlamak ve taraf olmak, ayırıştırılmamak toplumsallaşmanın bir uzantısıdır. Belki bu bizim iktidar anlayışımızın, otoriterliğimizin dönüşmesinin de imkânlarını yaratır. Kimi zaman yaratıcılık entelektüellerin bilgiç kuramlarında değil insanların ortak paylaştığı umutsuzlukta, belirsizlikte, uyumsuzlukta kendini gerçekleştirir. Bu bireysel arada kalmışlık halini toplumla, toplumsallaşmakla ve yeni bir çözüm ve düzen ile bütünleştirmek, zenginleştirmek, dönüştürmek “kararsız uyumu” değerli hale getirmektedir. Hepimizin sorumluluğu veya ortaklığı yeteneklerimizi verili düzen ve otoritenin hizmetine sunmaktansa tarihten zarar gören insanların tarafında olmak ve birlikte acıları, yalnızlıkları, paylaşarak yeniden toplumsallaştırmak olmalıdır. Bunun için henüz yeterince hoşgörülü ve özgür değiliz. Otoriterliğin ve horlamanın yolu hep aynıdır. En başta da değersizleştirme ve hiçleme üzerinde yükselir. Kendimizi ayırmak, bir özelliğimizi, kimliğimizi abartmak, ayrıcalıklar vermek, yüceltmek yerine gerçeğe ve özgürleşmeye bağlanmak ve bunun sınırlarını genişletmek, birlikte olmanın ve dayanışmanın, boyun eğmemenin, dostluğun en geçerli yoludur.

İnsanlık en kötü koşullarda ve hiç beklenmedik anda yeni umutlar ve değişiklikler ortaya çıkarabilmiştir. Bunlar elverişli koşullarda ve beklendik zamanlarda da ortaya çıkmamıştır. Osmanlının kuruluşu, Amerika'nın keşfi, Fransız devrimi, sosyalist devrimler, Anadolu devrimi, kurtuluş savaşları, sömürgeciliğin tasfiyesi bunun çeşitli örnekleridir. En umutsuz koşullarda dünyada yeni gelişmeler sadece bölgesel değişiklikler olarak da kalmamış dünya da değişmiştir. Bunlardan yeterli ve geçerli bütün sonuçların ortaya çıkmaması bizi yanıltmamalıdır. İnsanın tarihi serüveni öyle dünya çapında başarılı olmuş ama devamı gelmemiş büyük değişimlerle bitecek değildir. Bu özgürleşme çabası ve bunun sürekliliği kimi zaman bir krize, yorgunluğa,

bıkmışlığa, belirsizliğe de dönüşebilir. Ancak burada kalınmamalıdır. İnsan en kötü koşullarda kendisi için nitelikli toplumsal oluşumları yaratabilmiş ve verili koşulların olumsuz koşullarından etkilenmeleri yanında verili imkânlardan da yararlanmayı bilmiştir. Bu nedenle günümüzdeki umutsuz koşullarda bile gençlerin, kadınların başta olmak üzere onların umudu, neşesi, direnci, gelecek beklentisi ve tasarımları, yarattığı yeni toplumsallaşa ve örgütlenme biçimleri yolumuzu aydınlatmaktadır. Hiçbir genç insana umutsuzluğu, geleceksizliği, yenilgiyi, güvensizliği benimsetmek ve üzerlerinde baskı ve otoriteyi sürekliliğe hale getirmek mümkün değildir. Batı'nın başaramadığı modernleşmeyi, sosyalizmi, yeni bir dünyayı, insanın birliği ve dayanışmasını yaratacaklardır.

Günümüzde umutsuz görülen özellikler, geleceksizlik, korku ve kaygılar, anticilik, belirsiz verili koşullar tam tersi bir gelişmenin de altyapısını oluşturmaktadır. Sorunların ve koşulların tüm dünya çapında genelleşmesi dünya çapında sorunların çözümünün de olgunlaştığını göstermektedir. İnsanlığın tarihini, değişimini bugünkü koşullarla, sorunlarla kayıtlamaya hiç kimsenin hakkı yoktur. Çelişki ve çatışmalar varlığını sürdürdükçe yeni toplumsallaşmaların ortaya çıkması ve aşılması tarihin dinamiğini ve sürekliliğini, insanın özgürleşmesini ve dayanışmasını oluşturmaktadır. Tarihin sonu veya kıyamet, felaket ideolojileri görüşleri bugün etkili olmuş olsa bile bu verili düzenin kendi otoritesini mutlaklaştırmasının ötesine geçmemektedir. Tarih bu tür mutlak otoritelerin, ideolojilerin çöplüğüdür. Bizim yeni bir dünyaya ve tarihi gelişmeye, özgürleşmeye olan inancımız tamdır ve bu yüzden umutsuzluk bizden çok uzaktır. Toplum içi ve toplumlar arası çelişkiler ve çatışmalara ve verili koşullara rağmen, çocukların, gençlerin, geniş kesimlerin gündelik iyimserliği, neşesi, umudu, yeni toplumsallaşma biçimleri için yol göstericidir. Çocuklarımız, gençlerimiz, insanlık için umutsuz, geleceksiz, otoriter bir dünyayı ve yok oluşu benimsememiz, kabul etmemiz mümkün değildir. Verili düzenin bir mantığı, inancı, yönelişi vardır. Bu distopyaların hem kaynağı hem de uygulama alanını oluşturur. Buna ortak olmak için hiçbir nedenimiz ve çıkarımız yoktur. Bizim kendi gelecek tasarılarımızı, ütopyalarımızı ortaya koymanın tam da zamanıdır. Siyasette, hukukta, sanatta, üretimde, çalışmada, gündelik yaşamda, düşünce düzeyinde özgürleşmek, her düzeyde ütopyalarımızı çeşitlendirmek ve tarihin bütününe kapsama zamanıdır. Mevcut koşullara yönelik yeni bir perspektif/yöntem veya bakış açısı bize yeni ilişki biçimleri ve yeni değerler ve davranış biçimleri getirecektir. Tarih ve dünya açısından yeni aşama bununla başlayacaktır. Dünya tarihi mirası bize yeni bir geleceği de verecektir. Hep birlikte umutlu bir geleceğe yönelmek, yeni tarihi gerçekçi olarak düşünmek ve özgürleşmeyi en son sınırlarına kadar götürmek, yeni ütopyaları gündeme getirmek için günümüzde imkânlar vardır ve koşullar olgunlaşmıştır.